

Apostolaat van de verborgenheid

Wat Des hommes et des dieux ons te zeggen heeft

Als een kerk of geloofsgemeenschap geen mensen kan werven, is er dan iets mis? Moet je dan de noodklok luiden? Sommige kerken en geloofsgemeenschappen, zoals de trappisten in Noord-Afrika, weten wat niet-groeien betekent. Toch zullen zij geen noodklok luiden. Zij tonen dat het geheim van de kerk en het leven in Christus niet in groeien zit. Dit ‘apostolaat van de verborgenheid’, kerk in de wereld, komt aan het licht in een bijzondere speelfilm. Wat dit apostolaat mij als pastor en de kerken in Nederland leert.

Trappisten in Algerije

De film *Des hommes et des dieux* uit 2010 gaat over de Franse trappisten van de priorij *Tibhirine* in het Atlasgebergte in Algerije (Escrivan 2010, 41-54). Het verhaal is gebaseerd op de ware geschiedenis van zeven monniken die tijdens de bloedige burgeroorlog gekidnapt werden door de Groupe Islamique Armé (GIA). De GIA hoopte de monniken te kunnen ruilen tegen zijn gevangengenomen strijders. Na weken van

vruchteloze onderhandelingen werden de zeven gedood. De ontvoerders meenden in hun recht te staan, omdat de monniken door tussen de mensen te leven, zending hadden bedreven. Waren zij kluisenaars geweest, die geen contact met mensen hadden, dan hadden ze hen met rust moeten laten (Chenu 1996, 17). Alleen hun hoofden werden kort na een communiqué van de GIA teruggevonden. Zij lagen niet ver van het klooster waar de broeders vele jaren in vrede met hun moslimburen gewoond hadden. ➤

De film laat zien wat het christelijk geloof zelfs onder zulke extreme omstandigheden vermag. De monniken worden nergens tot religieuze krachtpatsers of geloofshelden gemaakt. Het zijn en blijven gewone, soms bange, mensen. Maar ze stijgen wel boven zichzelf uit als ze na lang beraad besluiten te blijven waar ze zitten, en niet te wijken voor terreur. Trouw willen ze zijn aan hun roeping om Christus te volgen, ook als dat lijden met zich meebrengt.

Zeker maakt de film aanschouwelijk waar het in het christelijk geloof om te doen is. Dit is waarvoor de kerk staat. Stellig valt de film hierom te prijzen, maar niet alleen om zijn christelijk propagandistische waarde. Het laat immers ook zien dat de islam vele gezichten heeft. Ook de vreedzame dorpsbewoners met wie de broeders omgingen, leden zwaar onder de terreur van de burgeroorlog. Hun lijden wordt net zo goed getoond.

Persoonlijk geraakt

Voordat ik het belang van de film belicht voor de samenhang tussen kerk en wereld, is het belangrijk te zeggen dat het zien van de film mij persoonlijk zeer emotioneerde. Het raakte me diep en ik voelde dat dit meer was dan de doorwerking van een geraffineerde cinematografische kunstgreep. *Des hommes et des dieux* deed een gelovig beroep op mij. De film maakte me bewust van mijn roeping als christen en pastor op mijn eigen plek in de

wereld. Het werd me duidelijk dat ik, net als de monniken in de film, verraad pleeg als ik mijn geloof voor mij houd en weghoud voor de ogen van een niet-christelijke wereld. Dat ik mezelf verlies als ik niet bereid ben een teken van geloof te stellen of meer: een teken te zijn.

De film maakte me duidelijk dat mijn gelovige en kerkelijke engagement niet opgegeven mag worden door de tegenstand van onze tijd. De tegenwerking die ik in Nederland als gelovige ondervind, is weliswaar niet beangstigend zoals zij dat wel was in Algerije, maar is wel net zo intimiderend.

De secularisatie als ideologie heeft de wind mee en weert met een superieure vanzelfsprekendheid

uit de openbare ruimte de beelden en symbooltaal van mijn geloof. Het christendom hoort zich op straat stil te houden. Gemakkelijk ga ik als christen daarin mee, en houd ik me gedeisd, uit vrees voor onmodern of intolerant door te gaan. *Des hommes et des dieux* liet me evenwel zien dat je koest houden niet betekent dat je je de mond moet laten snoeren. De monniken bleven in hun klooster en deden trouw wat ze altijd al deden. Ze bleven waar ze waren, tussen de mensen in het dorp, waar zij werkten en baden voor kerk én wereld. En ze groeven zich niet in in hun eigen gelijk. Er was geen gelijk te halen. Ze bleven om te bidden en te dienen. Daarnaast zag ik dat deze kleine gemeenschap een waarde belichaamde die zich niet in getalsmatige groei bewees. Dat waren

in het kort de grootste lessen die ik trok uit de film.

Wereld voor de kerk

In dit artikel wil ik deze les verbreden tot een opdracht voor ons christenen en kerken in onze Nederlandse context. Waarbij het goed is van harte de kerk onlosmakelijk met de wereld te blijven verbinden. De wereld moet niet als een tegenover en als een antithese gezien worden, zelfs als zij zich als zodanig ontpopt. Nooit zullen we als kerken onze rug naar de wereld draaien, en ons uit de wereld terugtrekken. De kerk maakt deel van uit van de gesecculariseerde wereld, en wordt er mede door gevormd.

De film laat juist zien wat de wereld aan de identiteit van de kerk bijdraagt. De vredige co-existentie en de gewelddadige confrontatie brengen voor de direct betrokkenen het wezen van hun geloof en het bestaansrecht van de kerk aan het licht. Natuurlijk roept deze film vragen op naar de haalbaarheid en de geloofwaardigheid van christelijke presentie in een islamcontext, maar *mutatis mutandis* duiken evengoed vragen op over de haalbaarheid en geloofwaardigheid van onze kerkelijke presentie in de seculiere context van Nederland. Hoe kun je geloven en hoe ben je kerk in onze gesecculariseerde samenleving die aan de kerk principieel geen maatschappelijk betekenisvolle rol wil toekennen? De kerk wordt beperkt tot de privésfeer en behoort zich buiten het maatschappelijke en politieke speelveld te houden. Het lijkt de uitkomst van het axioma van de scheiding tussen kerk en staat. Ook

in deze weinig vriendelijke opstelling van de samenleving kan de vraag gesteld worden hoe je toch christen en kerk kan en mag zijn voor de wereld.

Present zijn

Wie de vraag zo stelt, denkt aan het antwoord dat vaak gegeven wordt in categoriaal pastoraat, en nog het meest in het buurtpastoraat: present zijn. Present willen zijn als kerk is daar een kernwoord. Presentie betekent aanwezig zijn, oprecht belangstellend en trouw meelevend, direct aansluiten bij de ervaringen van de mensen zelf (Post 2010). Over de mate waarin het geloof daarin nadrukkelijk aan bod mag komen, lopen de opvattingen uiteen. Buurtpastores willen tegenwoordig geen mensen meer winnen voor de kerk, zoals dat ooit vlak voor en vlak na de oorlog in het kerkelijk opbouwwerk in zekere mate wel het geval was (Van der Spek 2010). Present zijn is aanwezig zijn, belangeloos aandachtig en betrokken op wat mensen beweegt. Die houding wordt wel weer gemotiveerd vanuit het geloof. We doen dit vanuit de kerk, de geloofsgemeenschap, met haar zending. Maar juist vanwege de belangeloze aandacht en presentie moet het typische kerkelijke niet geaccentueerd worden.

Ook in de kerken zelf leeft de roep om de wereld tegemoet te treden, om present te zijn. Maar daar worden juist veel krachtiger geluiden gehoord. Evangelisatie en missionair werk zijn de duidelijkste voorbeelden waarin deze geluiden worden gethematiseerd. De discussie daar- ➤

DES HOMMES ET DES DIEUX

over binnen gemeenten en kerken wordt mede gevoed door de meestal onuitgesproken vrees dat zonder dat werk de kerk haar leden verliest en zo verdwijnt. De kerk moet groeien, bedoelt men dan. In ieder geval niet krimpen. Maar kan de kerk ook op een andere manier present zijn, missionair, zonder uit te zijn op groei?

Menswording

Des hommes et des dieux laat een vorm van missie zien die én present is én niet streeft naar groei. De broeders zijn als christen zichtbaar, maar blijven uiterst terughoudend, op het bescheidene af. Hoe in naam van Christus bij de mensen in Algerije zijn, zonder de bedoeling hen tot christen te maken? In het postkoloniale Algerije is elke vorm van christelijke zending strafbaar. Dit maakte de broeders zeker zo behoedzaam om geen aanstoot te geven. De contextuele beperkingen maakten hen echter eens te meer bewust van deze relatie met de wereld. Het opgeven van die relatie was geen optie, omdat dit het wezen van het christelijk geloof raakte: in de wereld zijn en toch niet van de wereld, precies zoals Christus in de wereld is. Het is de kern van de ‘menswording’. Door in de wereld te komen is Christus pas met zijn kerk. Dat betekent nooit zonder de wereld (Chergé 2010, 289-318).

De broeders zagen de relatie tot de wereld niet als een antithese. De wereld van de islam was voor hen een wereld vol godsbesef en gebed. Geen scherp onderscheid maakten zij tussen zij en wij. In het leven in gebed zagen zij op naar hun mededorpelingen die zich werkelijk bewust zijn van de onderwerping (letterlijk: ‘islam’) aan God. In de vijfmaal per

dag van de minaretten klinkende oproep tot gebed herkenden zij een diepe verwantschap met hun eigen getijdengebed. Daarom erkenden zij dat zij hun moslimse burens in het gebed tot de Allerhoogste niets te leren hadden.

Ook de van buitenaf opgelegde sociale beperkingen betekenden voor de broeders bezinning op waar het in hun levensstaat om ging. De kloosterlijke opdracht de gastvrijheid te betrachten werd door islamisten als zending uitgelegd. Hoe dan gastvrij zijn? Het verbod maakte hen inventief. Door aan te schuiven bij de thee die gezet werd door de dorpsgenoten die hen op het land hielpen, beantwoordden ze de hun geboden gastvrijheid. Bewust tijd vrij maken en aanzitten bij het aangeboden kopje thee werd hún vorm van gastvrijheid. Het belang van wat zij daar in praktijk brachten, werd door de hele orde ingezien (Chenu 1996, 88). Hun ervaringen als communiteit waren een voorbeeld voor anderen om rond de kernwaarden nieuwe wegen te bewandelen. Prior Christian de Chergé, een van de zeven vermoorden, heeft daar bij allerlei gelegenheden mooie dingen over gezegd en geschreven (Chergé 2010).

Herzien en aanpassen

De broeders moesten in relatie tot de islam hun voorgeschreven vormen herzien en aanpassen. Precies zoals ook de broeders in het geseculariseerde Westen zich moesten aanpassen aan het atheïsme, naar een woord van Dom André Louf. Dat Paus Paulus VI ooit aan hun orde het ‘apostolaat van het verborgen leven’ toevertrouwde, betekende dat zij geroepen waren in stilte mee te bewegen met de wereld. In Noord-Afrika moesten zij dat doen

met grote kennis van en eerbied voor de islam; zoals zij dat in West-Europa moesten doen met evenzoveel kennis van en eerbied voor het atheïsme (Chenu 1996, 95-97).

Des hommes et des dieux brengt een relatie tussen kerk en wereld in beeld die er een is van grote fijngevoeligheid en durf. Dat de broeders juist in hun verbondenheid met de wereld het met de dood moesten bekopen, laat zien dat die verbondenheid niet kinderachtig is. Tot in hun gewelddadige dood toe lieten zij zien dat geloof nooit kwaad met kwaad wil beantwoorden (Romeinen 12, 21). Enkele jaren daarvoor werd dit al indrukwekkend verwoord in het geestelijk testament van Christian de Chergé, die steeds meer rekening hield met een gewelddadige dood. In zijn testament maakt hij duidelijk dat wat hem dreef om te blijven, de liefde tot God en de liefde voor Algerije is. Aan dat land dat hij door de mensen had leren kennen, en waarvan hij zijn hart verpand had, zo zei hij. Chergé eindigt zijn testament met het vergeven van zijn moordenaar en zijn hoop op verzoening met hem die hij voor Gods aangezicht als zijn broeder hoopt weer te zien – *Inshallah*, ‘zo God dat wil’ (Chenu 1996, 211; Dujardin 2009, 97-99).

Vijf uitgangspunten

Ofschoon de Algerijnse islamitische context, die de film schetst, en onze Nederlandse seculiere context ongelijksoortig zijn, lijken de uitgangspunten in de relatie kerk en wereld niet in essentie anders. Ik probeer tot slot die uitgangspunten in vijf punten te noemen die mij wezenlijk lijken. Ze zitten in het fundament van wat ons tot kerk maakt en waarvoor we kerk in Nederland zijn.

1. De kerk is geroepen Christus na te volgen. Het gebed voor de wereld vloeit daaruit voort. De kerk moet in gebed blijven.
2. De verhouding tot de wereld moet er een zijn van respect en eerbied. De relatie tot de wereld is niet ingegeven door superioriteit of beter weten, maar van oprechte interesse, medeleven en liefde.
3. De kerk weet dat zij fundamenteel deel is van de wereld waaruit zij geroepen is tot navolging van Jezus Christus.
4. Elke plaats en elke tijd vragen kennis van zaken en inzicht in wat er in de wereld zich afspeelt. De kerk zal zich in de taal van die plaats en tijd moeten kunnen uitdrukken zonder daarin helemaal te verdwijnen.
5. De kerk moet weten wat het is om in de wereld verborgen te leven. ◀

Literatuur

- Chenu, B. (1996). *Sept vies pour Dieu et l’Algérie*. Parijs: Bayard Éditions.
- Chergé, C. de (2010). *L’invincible espérance*. Parijs: Bayard Éditions.
- Dujardin, I. (2009). *De droom van Tihbirine*. Tiel: Lannoo.
- Escrivan, É. d’ (2010). *Un monastère cistercien en terre d’Islam?* Parijs: Cerf.
- Post, M. van der (2010). *Schijnbaar onbeduidend. De verrassende kanten van het dagelijks leven in een arme volkswijk van Buenos Aires*. Nijmegen: Valkhof Pers.
- Spek, J. van der (2010). *De kramp voorbij. Theologische noties bij zending, presentie en kerk*. Gorinchem: Narratio.

Wim (dr. W.M.) Reedijk is als gemeentepredikant verbonden aan de protestantse gemeente van Nieuwegein-Noord (PKN).
w.m.reedijk@hetnet.nl